

УДК 78:378.22.011.3–051.4(477.53)(091) «1921-1941»

ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ В ПОЛТАВСЬКОМУ ІНСТИТУТІ НАРОДНОЇ ОСВІТИ (1921–1941)

Н. Ю. Дем'янюк

CHORAL CONDUCTOR TRAINING OF FUTURE TEACHERS IN THE POLTAVA INSTITUTE OF EDUCATION (1921-1941)

N. Dem'yanko

У статті розглянуто стан диригентсько-хорової підготовки вчителя в закладах освіти кінця XIX – початку XX століття; розкрито організаційні засади й особливості диригентсько-хорової підготовки майбутнього вчителя в Полтавському інституті народної освіти (1921-1941 рр.); визначено й охарактеризовано її складові (теоретична підготовка, хорове диригування, хоровий спів); розкрито зміст, форми і методи диригентсько-хорової підготовки студентів викладачами кафедри мистецтвознавства під керівництвом видатного українського педагога, музикознавця, етнографа, хореографа, диригента і композитора В. М. Верховинця; обґрунтовано її ефективність у процесі формування професійних компетентностей майбутнього вчителя; висвітлено зміст і характер творчої діяльності студентського хору Полтавського ІНО (виконавський, теоретичний, методичний та культурно-просвітницький аспекти) в зазначений історичний період.

Ключові слова: диригентсько-хорова підготовка, майбутній вчитель, хоровий спів, диригування, студентський хор.

The article examines the state of conducting and choral teacher training in

educational institutions of the late XIX - early XX century; revealed organizational principles and features of conducting and choral training future teachers in the Poltava Institute of Education (1921-1941 biennium.). It is proved that its components (theoretical training, choral conducting, choral singing); the content, forms and methods of conducting and choral training students the lecturer of Art under the direction of Ukrainian teacher, musicologist, anthropologist, choreographer, conductor and composer V. M. Verchovinets; proved its effectiveness in the formation of professional competence of future teachers; highlighted content and nature of creative activity student choir Poltava ISE (executive, theoretical, methodological, cultural and educational aspects) marked a historical period.

Keywords: conducting and choral training, future teachers, choral singing, conducting, student choir.

1. Вступ

В сучасних умовах реформування системи освіти, реалізації основних настанов «Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті» значно актуалізуються проблеми підвищення ефективності навчально-виховного процесу, удосконалення професійної підготовки майбутнього вчителя. Їх успішному вирішенню сприятимуть не лише поліпшення наукового та навчально-методичного забезпечення, розробка й упровадження інноваційних підходів і технологій, а й пізнання, всебічне осмислення і раціональне застосування прогресивного педагогічного досвіду минулого.

2. Постановка проблеми

Диригентсько-хорова підготовка є важливою складовою процесу формування професійних компетентностей вчителя музичного мистецтва. На різних етапах розвитку вітчизняної системи освіти вона зазнавала деяких змін і відзначалась певною специфікою. Важливе теоретичне і практичне значення, на наш погляд, має вивчення педагогічних традицій, що складались

у процесі підготовки фахівців у Полтавському інституті народної освіти, починаючи з моменту його створення (1921 р.), особливостей змісту, форм і методів диригентсько-хорової підготовки студентів.

3. Літературний огляд

Проблеми становлення і розвитку національної системи освіти, методологічні, методичні, організаційні засади професійної підготовки вчителя, різноманітні аспекти мистецької та музично-педагогічної освіти досліджувались у монографіях Б. Года, О. Єрмака, П. Киридона (висвітлено історію Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, його видатні досягнення з моменту заснування, напрями, умови й особливості підготовки педагогічних кадрів у минулому і сьогодні) [1], О. Лобач (відображено результати ретроспективного аналізу становлення кафедри музики Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, схарактеризовано основні напрями її діяльності) [2], О. Отич (висвітлено історичний досвід використання мистецтва у формуванні особистості, проаналізовано методологічні підходи до розвитку індивідуальності педагога його засобами) [3], Н. Сулаєвої (представлено концептуальні засади неформальної мистецької освіти, умотивовано необхідність конвергентного поєднання формальної педагогічної освіти з неформальною мистецькою освітою, висвітлено її потенціал у збагаченні професійної компетентності майбутніх учителів) [4], Т. Танько (визначено етапи становлення і розвитку музично-педагогічної освіти в Україні, обґрунтовано систему музично-педагогічної підготовки вчителів, проаналізовано навчально-виховний процес вітчизняних педагогічних закладів у 20-80-ті роки) [5], наукових працях Т. Благової (розкрито особливості розвитку загальної та професійної мистецької освіти на Полтавщині в другій половині XIX – на початку XX століття, схарактеризовано основні тенденції розвитку змісту мистецьких дисциплін у навчальних закладах різних типів) [6], А. Козир (розглянуто особливості

диригентсько-хорової підготовки майбутнього вчителя музики) [7], Л. Сбітневої (розкрито сутність і обґрунтовано необхідність удосконалення диригентської підготовки студентів) [8], Т. Смірної (розглянуто актуальні проблеми диригентсько-хорової підготовки вчителя, висвітлено досягнення і недоліки дореволюційної педагогіки, проаналізовано наукові дослідження диригентсько-хорової освіти вчителя музики за період радянських часів) [9] та інших вітчизняних істориків, педагогів, мистецтвознавців. Значний науковий інтерес викликає специфіка диригентсько-хорової підготовки вчителя у вітчизняних вищих закладах освіти в першій половині ХХ століття. Її вивчення реалізується на основі матеріалів і документів Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України [10, 11], архіву Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка [13, 15], попередніх наукових досліджень тощо.

Метою статті є виявлення особливостей диригентсько-хорової підготовки майбутнього вчителя в Полтавському інституті народної освіти в період з 1921 по 1941 рік. Для її досягнення необхідно вирішити такі завдання:

проаналізувати стан диригентсько-хорової підготовки вчителя в тогочасних закладах освіти;

визначити складові диригентсько-хорової підготовки вчителя в Полтавському ІНО в зазначений історичний період;

розкрити її зміст, форми і методи;

обґрунтувати їх ефективність у процесі формування професійних компетентностей майбутнього вчителя.

4. Характеристика особливостей і змісту диригентсько-хорової підготовки майбутнього вчителя в Полтавському інституті народної освіти в період з 1921 по 1941 рік

Наукові дослідження свідчать, що диригентсько-хорова освіта вчителів почала здійснюватись з 60-тих років ХІХ століття за трьома основними

напрямами: а) хорова підготовка вчителів початкових класів у педагогічних закладах; б) спеціальна професійна диригентсько-хорова підготовка вчителів, регентів, хормейстерів для закладів освіти; в) короткочасна диригентсько-хорова підготовка народних вчителів [9].

Майбутні вчителі народних шкіл здобували хорову освіту в учительських інститутах і семінаріях. У процесі занять хором вони отримували певний досвід хорового виконання, опановували народнопісенний та церковно-співочий репертуар, вивчали методику розвитку співацьких умінь і навичок у школярів. Позитивно впливали на процес професійної хорової підготовки студентів розвинута виконавська культура багатоголосного співу, опанування елементарних прийомів управління хором тощо.

Дослідження джерельної бази з проблем диригентсько-хорової підготовки в учительських семінаріях та інститутах свідчать про: 1) її педагогічну спрямованість, ґрунтовність у теоретичному, методичному і практичному аспектах; 2) проходження обов'язкової педагогічної практики в освітніх закладах; 3) застосування в навчально-виховному процесі різноманітного й різножанрового хорового репертуару (педагогічного, народного, класичного, релігійного); 4) впровадження активної виконавсько-хорової практики студентів.

До недоліків хорової підготовки народних вчителів дослідники відносять малий обсяг теоретичних знань, які набували студенти, та відсутність фортепіанної підготовки, що звужувало їх можливості в просвітницькій діяльності.

В Полтавському інституті народної освіти з моменту його заснування (1921) диригентсько-хорова підготовка здійснювалась в рамках формування музично-професійних компетентностей майбутнього вчителя кафедрою мистецтвознавства. У період з 1921 по 1933 рік її очолював видатний український музикознавець, педагог, етнограф, хореограф, диригент і композитор Василь Миколайович Верховинець (1880–1938). У «Списку

професорів і преподавателів Українського вищого інституту народної освіти в Полтаві» зазначалось, що він «скінчив школу Лисенка в Києві по курсу теорії музики, гармонії та композиції. Хормейстер київських українських театрів. Робив записи пісень і звичаїв народних на Київщині, Херсонщині та Поділлі. Маються аранжировки цих пісень. Друковані праці: «Весілля в с. Шпичинці Київської губернії» / Видання Київського Наукового Товариства» [10].

Кафедра забезпечувала викладання передбаченого навчальними планами курсу «Мистецтвознавство (співи і музика)», що належав до обов'язкових навчальних дисциплін. За свідченням архівних документів, на початковому етапі воно здійснювалося двома викладачами – В. М. Верховинцем і Ф. М. Попадичем [11]. Курс охоплював елементарну теорію музики, методику музичного виховання, історію української музики, історію всесвітньої музики, сольфеджію, гармонію (для більш здібних студентів), гру на музичних інструментах (фортепіано, скрипці, баяні), постановку голосу тощо. За кафедрою закріплювався кабінет мистецтвознавства, який був навчально-методичною базою для кращого засвоєння отриманих на лекційних заняттях теоретичних знань, здобуття відповідних умінь і навичок.

Невід'ємними складовими курсу «Мистецтвознавство» були хорове диригування та хоровий спів, що забезпечувало диригентсько-хорову підготовку майбутніх учителів і вихователів. Піклуючись про її якісний рівень, В. М. Верховинець зауважував: «Завдання музкерівника дуже широкі. Він мусить бути не тільки музично освіченою людиною, але й освіченим педагогом, який, користуючись різними формами музвиховання, мусить навчати молоде покоління сприймати і відтворювати музичні цінності, виховувати нові музичні таланти й бути в перших рядах тих робітників, що ведуть маси з бадьорою піснею до нових перемог» [12]. Через засвоєння студентами українських хорових і народнопісенних традицій педагог намагався не лише розширити їх історико-культурний кругозір, задовольнити пізнавальні та духовні потреби, зміцнювати моральні принципи, розвивати

творчі здібності, але й формувати національну культуру молоді.

На індивідуальних практичних заняттях з диригування майбутні педагоги опановували диригентсько-хорову техніку: правильну диригентську поставу, основні схеми тактування, афтакти, показ вступу та зняття звучання на різних долях такту, тактування довгих тривалостей, простих, складних і перемінних розмірів, різноманітних ритмічних структур, фермат, синкоп, виконання штрихів (*legato, non legato, staccato*), динамічних відтінків (*piano, forte, mezzo piano, mezzo forte, pianissimo, fortissimo, crescendo, diminuendo*), тактування в повільних, помірних та швидких темпах, показ зміни темпу, здійснення виразного фразування (логічних наголосів, акцентів, кульмінацій тощо).

Значна увага приділялась інтонаційно стійкому та виразному інтонуванню хорових партій як одному з основних компонентів роботи з хором. Цьому сприяла наполеглива і цілеспрямована праця викладачів з постановки голосу студентів. В. М. Верховинець був не лише високообдарованим професійним співаком та володів чудовим теноровим голосом, але й мав надзвичайний хист педагога-вокаліста. Значну увагу він приділяв постановці правильного співацького дихання, м'якого, природного звукоутворення та був прихильником академічної манери виконання, адже вважав, що жанровий спів (у народній манері) негативно впливає на голосові зв'язки. Упевнене знання та вокально грамотне виконання усіх партій хорової партитури було необхідною та обов'язковою умовою для диригування хоровим твором.

Однією зі складових заняття з диригування було виконання хорових партитур на фортепіано, що дозволяло інструментально відтворювати та сприймати повноту хорового звучання, усвідомлювати особливості мелодичної, ладо-гармонічної, метро-ритмічної будови твору, аналізувати засоби художньої виразності тощо. Найбільш успішно виконували такі завдання студенти, що мали попередню початкову музичну освіту, решта ж здобували необхідні інструментально-виконавські вміння і навички впродовж

навчання в інституті. До навчальних програм з диригування включались дитячі пісні, найкращі зразки народнопісенної творчості, української та світової хорової класики, твори сучасних композиторів.

Диригентсько-хорова підготовка здійснювалась на заняттях студентського хору Полтавського інституту народної освіти, який очолював В. М. Верховинець, та включала виконавський, теоретичний, методичний та культурно-просвітницький аспекти. Як експериментальна лабораторія, студентській хор складався з кращих співаків і забезпечував формування необхідних професійних компетентностей майбутніх хорових диригентів, керівників мистецької роботи в школі з хорової практики, постановки голосу, формування вокально-хорової техніки, організації хорових гуртків, складання концертних програм. Помітна увага приділялась розвитку культури мовлення, уміння володіти голосовим апаратом, артистизму. Основними завданнями хору, як свідчать «Записки Полтавського ІНО 1925/26 академічного року», були: «1) студіювати хорову й дитячу пісню українських композиторів; 2) студіювати пісні композиторів російських і білоруських; 3) демонструвати пісні на прилюдних концертах; 4) об'єднувати біля себе інші полтавські хори для спільних громадських виступів» [13].

До видів репетиційної роботи належали розспівування хору, вивчення нових хорових творів і пісень (по партіях і в загальнохоровому ансамблі), повторення раніше опанованого репертуару з метою засвоєння методики хорового співу та закріплення теоретичних знань, студіювання пісень і хорових творів для відзначення державних свят і пам'ятних подій, підготовка до концертних виступів тощо.

З метою формування національної культури молоді в роботі зі студентським хором важлива роль надавалась українському народнопісенному репертуару: аранжуванням і хоровим обробкам народних пісень М. Лисенка, М. Леонтовича, К. Стеценка, В. М. Верховинця, П. Козицького, Г. Верьовки, П. Демуцького, М. Вериківського, Ф. Попадича, С. Людкевича та інших українських композиторів фольклор («Ой і не

стелися», гарм. М. Лисенка, «Вишні-черешні», обр. М. Леонтовича, «Ой, дуб дуба», гарм. П. Козицького, «Їхали козаки», «Ой у полі вітер віє», «Ой дівчина по гриби ходила» обр. В. Верховинця та ін.). Разом із тим, на заняттях вивчалися пісні інших народів, зразки української, російської та західноєвропейської хорової класики, революційні масові пісні («Більше надії, брати», сл. В. Чумака, «Грими, грими, могутня пісне», сл. Д. Загула, «За Батьківщину», сл. М. Вороного В. Верховинця та ін.), різнохарактерні авторські твори В. Верховинця ("Ой красна весно", сл. Ю. Жилка, "На стрімчастих скелях", сл. П. Тичини, "Облетіли пелюстки", сл. В. Чумака та ін.).

Студентський хор Полтавського ІНО відзначався високою виконавською культурою, справжнім професіоналізмом, адже професор В. М. Верховинець був видатним хоровим диригентом і талановитим хормейстером-організатором. Цьому сприяли отримана ним відмінна вокальна школа (О. Мишуги), багаторічна хормейстерська практика (у театрах М. К. Садовського і "Товариства українських артистів", вищих навчальних закладах, культурно-просвітницьких організаціях тощо), педагогічна майстерність і виняткова музикальність. Працюючи з хором, він ретельно підбирав голоси за тембром і характером, міг досконало налагодити хоровий стрій і ансамбль, швидко та якісно навчити хористів основам вокально-хорової техніки, оволодіти засобами художньо-образної виразності.

За спогадами народного артиста СРСР, видатного хорового диригента і композитора професора О. В. Свєшнікова, В. М. Верховинець під час роботи з хором «багато показував, виконував сам особисто. У Василя Миколайовича була прекрасна манера виконання, і він прагнув її прищеплювати кожному артисту хору. Він гостро відчував ритм, але його ритм не заважав вільному виконанню, а навпаки – цементував твір, і на основі цього суворого ритму розвивалась свобода виконавської творчості. Відчувався справжній, злагоджений з ансамблевого боку колектив. З В. М. Верховинцем хор завжди співав піднесено і життєрадісно, у його звучанні переважали м'які інтонації.

На репетиціях панувала творча атмосфера. Зауваження хормейстера завжди були слухними і цілеспрямованими» [14].

Окрім вирішення конкретних навчально-виховних завдань, студентський хор Полтавського ІНО здійснював активну концертно-просвітницьку діяльність. Так, наприклад, упродовж першого триместру 1925-1926 академічного року були проведені такі культурно-масові заходи: 06.11.1925 р. – концерт, присвячений жовтневим святкам, в залізничних майстернях П.З. в об'єднанні з хорами залізничників і агротехніків (уранці); 06.11.1925 р. – концерт у будинку Агротехнікуму з його хором (увечері); 07.11.1925 р. – концерт у приміщенні ІНО (вранці); 07.11.1925 р. – концерт у Полтавському міському театрі під час засідання Міської ради (ввечері); 08.11.1925 р. – концерт у підшефній військовій частині 74 полку; 06.12.1925 р. – концерт на з'їзді вчителів в «Робосі»; 14.12.1925 р. – концерт, присвячений білоруській пісні, на користь пролетарського студентства в Полтавському ІНО [13].

Диригентами на таких заходах часто виступали студенти, що сприяло вдосконаленню їх професійної підготовки. Цікавою і педагогічно доцільною формою організації навчально-виховного процесу було систематичне проведення після репетицій і концертів підсумкових диспутів і бесід, що давало студентам можливість проаналізувати позитивні та негативні результати своєї роботи та зробити відповідні висновки.

За свідченням відомого диригента, хормейстера, фольклориста, музикознавця, педагога і громадського діяча М. А. Фісуна, В. М. Верховинець був талановитим організатором і керівником хорових концертних виступів, блискучим майстром диригентсько-хорової справи, користувався повагою та прихильністю полтавської публіки. Він розповідав: «У 1927 році відбувся вечір-концерт у залі музтехнікуму на користь студентів, що потребують допомоги. На ньому з авторськими читаннями гуморесок виступив Остап Вишня. Виступали також хори ІНО, педагогічного, індустриального і музичного технікумів, де я навчався, хор учителів. На закінчення був

підготовлений спільний виступ усіх хорів. Диригент об'єднаного хору В. М. Верховинець, якого полтавці знали і любили, повний енергії та творчого натхнення, своєю диригентською волею примусив зведений хор звучати то урочисто, маршем під час виконання твору «Грими, грими, могутня пісне!», то радісно, жартівливо під час виконання хорової мініатюри «Ми дзвіночки», то м'яко, лірично під час виконання російської народної пісні «Ах ты, зоряка моя» [15].

Саме М. А. Фісун після навчання в Полтавському музичному технікумі (1926-1927) та Київському музично-драматичному інституті імені М. В. Лисенка (1928-1931) з 1932 року очолював студентський хор Полтавського ІНО. Під його керівництвом колектив неодноразово перемагав на регіональних конкурсах, олімпіадах, оглядах художньої самодіяльності, одним з небагатьох взяв участь у першій Декаді української літератури і мистецтва в Москві (1936), відзначався високою технічною та художньо-виконавською майстерністю, різноманітністю і довершеністю вокально-хорового репертуару, здатністю вирішувати планові навчально-виховні завдання.

5. Результати дослідження

Проведене дослідження дає підстави вважати, що важливе наукове і культурне значення мають педагогічні традиції диригентсько-хорової підготовки фахівців, що склались у Полтавському інституті народної освіти в зазначений історичний період. Вона здійснювалась викладачами кафедри мистецтвознавства, першим завідувачем якої був В. М. Верховинець (1921-1933), та охоплювала два основні напрями: хорове диригування (на індивідуальних практичних заняттях) та хоровий спів (у студентському хорі). Завдяки професіоналізму, таланту і педагогічній майстерності керівників студентський хор Полтавського ІНО відзначався високим технічним і художньо-виконавським рівнем. Застосування педагогічно доцільних форм і методів навчально-виховної роботи забезпечувало якісну підготовку

майбутніх учителів і вихователів до диригентсько-хорової діяльності в школах та позашкільних культурно-освітніх закладах.

6. Висновки

Диригентсько-хорова підготовка є важливою складовою формування професійних компетентностей вчителя музичного мистецтва. Для її вдосконалення необхідними є вивчення, осмислення і впровадження в сучасний навчально-виховний процес прогресивного педагогічного досвіду минулого, накопиченого в одному з найвизначніших педагогічних навчальних закладах України – Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка.

Література

1. Год Б. Полтавський державний педагогічний університет імені В. Г. Короленка: історія і сучасність: монографія / Год Б., Єрмак О., Киридон П. – Полтава: ПДПУ імені В. Г. Короленка, 2009. – 194 с.
2. Лобач О. О. Становлення музичних традицій у Полтавському педагогічному інституті імені В. Г. Короленка (1934-1980) / Лобач О. О. // Кафедра музики Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка: ретроспективний аналіз: монографія / ПНПУ імені В. Г. Короленка; редкол.: Г. С. Левченко (гол. ред.) та ін.; Н. Ю. Дем'янюк, С. В. Вовченко, В. М. Гайдамака та ін.; [уклад. О. О. Лобач]. – Полтава: ТОВ АСМІ, 2014. – 373 с., іл.
3. Отич О. М. Мистецтво у розвитку індивідуальності педагога: історичний і методологічний аспекти: монографія / Отич О. М.; за наук. ред. І. А. Зязюна. – Чернівці: Зелена Буковина, 2008. – 440 с.
4. Сулаєва Н. В. Підготовка вчителя в педагогічному просторі неформальної мистецької освіти: монографія / Сулаєва Н. В. – Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2013. – 408 с.

5. Танько Т. П. Музично-педагогічна освіта в Україні: монографія / Танько Т. П. – Х.: Основа, 1998. – 192 с.
6. Благова Т. О. Розвиток шкільної і професійної мистецької освіти на Полтавщині (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.): навч. посіб. / Благова Т. О. – Полтава: Оріяна, 2009. – 240 с.
7. Козир А. Диригентсько-хорова підготовка як основа фахового становлення майбутнього вчителя музики / Козир А. // Молодь і ринок. – № 11(82). – 2011. – С. 31-37.
8. Сбітнєва Л. М. Проблема диригентської підготовки майбутніх учителів музики // Педагогіка. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. – Statti Online
9. Смірнова Т. Диригентсько-хорова підготовка у вищих педагогічних закладах освіти України / Смірнова Т. – Харків, 2004. – С. 173-181.
10. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВОВ України). – Ф. 166. – Оп. 1. – Од. зб. 1101. – С. 145–167.
11. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВОВ України). – Ф. 166. – Оп. 2. – Од. зб. 1123 (Матеріали про стан та навчально-виховну роботу Полтавського ІНО за 1921–1924 н. р.). – С. 214.
12. Верховинець В. М. Весняночка / Верховинець В. М. – 5-е вид. – К.: Муз. Україна, 1989. – 342 с.
13. Архів Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. – Записки Полтавського ІНО 1925/26 ак. року. – 390 с.
14. Архів Я. В. Верховинця. Спогади О. В. Свешникова. – 5 с.
15. Архів Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. – Спогади М. А. Фісуна. – 3 с.

References

1. God, V., Ermak, O., Kiridon, P. (2009). *Poltavskiy derzhavniy pedagogichniy universitet imeni V. G. Korolenka: Istoriya i suchasnist.* Poltava:

PDPU imeni V. G. Korolenka, 194.

2. Lobach, O. O. (2014). Stanovlennya muzychnykh tradytsiy u Poltavs'komu pedahohichnomu instytutu imeni V. H. Korolenka (1934-1980) // Levchenko, G. S. (gol. red.), Dem'yanko, N. Yu., Vovchenko, S. V., Gaydamaka, V. M., ta in.; uklad. Lobach, O. O. Kafedra muziki Poltavskogo natsionalnogo pedagogichnogo universitetu imeni V. G. Korolenka: retrospektivniy analiz. Poltava: TOV ASMI, 373.

3. Otich, O. M. (2008). Mistetstvo u rozvitku individualnosti pedagoga: istorichniy i metodologichniy aspekti. Chernivtsi: Zelena Bukovina, 440.

4. Sulaeva, N. V. (2013). Pidgotovka vchitelya v pedagogichnomu prostori neformalnoyi mistetskoyi osviti. Poltava: PNPU imeni V. G. Korolenka, 408.

5. Tanko, T. P. (1998). Muzichno-pedagogichna osvita v Ukrayini. H.: Osnova, 192.

6. Blagova, T. O. (2009). Rozvitok shkilnoyi i profesiynoyi mistetskoyi osviti na Poltavschini (druga polovina XIX – pochatok XX st.). Poltava: Oriyana, 240.

7. Kozyr, A. (2011). Dyryhent's'ko-khorova pidhotovka yak osnova fakhovoho stanovlennya maybutn'oho vchytelya muzyky // Molod' i rynek, № 11(82), 31-37.

8. Sbitnyeva, L. M. Problema dyryhent's'koyi pidhotovky maybutnikh uchyteliv muzyky // Pedahohika. Visnyk Luhans'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Statti Online

9. Smirnova, T. (2004). Dyryhent's'ko-khorova pidhotovka u vshchych pedahohichnykh zakladakh osvity Ukrayiny. Kharkiv, 197.

10. Tsentralniy derzhavniy arhiv vischih organiv vladi ta upravlinnya Ukrayini (TsDAVOV Ukrayini). F. 166. Op. 1. Od. zb. 1101, 145-167.

11. Tsentralniy derzhavniy arhiv vischih organiv vladi ta upravlinnya Ukrayini (TsDAVOV Ukrayini). F. 166. Op. 2. Od. zb. 1123, 214.

12. Verhovinets, V. M. (1989). Vesnyanochka. K.: Muz. Ukrayina, 342.

13. Arhiv Poltavskogo natsionalnogo pedagogichnogo universitetu imeni

V. G. Korolenka. Zapiski Poltavskogo INO 1925/26 ak. roku, 390.

14. Arhiv Verhovintsya, Ya. V. Spohady O. V. Svyeshnykova, 5.

15. Arhiv Poltavskogo natsionalnogo pedagogichnogo universitetu imeni V. G. Korolenka. Spohady M. A. Fisuna, 3.

Дем'яно Наталія Юрїївна

Кандидат педагогічних наук, доцент

Кафедра музики

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

вул. Остроградського, 2, м. Полтава, Україна, 36000

E-mail: natadem2205@ukr.net

Контактний тел.: 0686418284

Кількість статей у загальнодержавних базах даних – 20

Кількість статей у міжнародних базах даних – 3

Номер ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8292-6461>

Демьяно Наталья Юрьевна

Кандидат педагогических наук, доцент

Кафедра музыки

Полтавский национальный педагогический университет
имени В. Г. Короленко

ул. Остроградского 2, г. Полтава, Украина, 36000

E-mail: natadem2205@ukr.net

Контактный тел.: 0686418284

Количество статей в общегосударственных базах данных – 20

Количество статей в международных базах данных – 3

Номер ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8292-6461>

Dem'yanko Nataliya

PhD Teaching Associate Professor

The department of music

Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

2 Ostrogradsky str., Poltava, Ukraine, 36000

E-mail: natadem2205@ukr.net

Contact tel.: 0686418284

The number of articles in the national databases – 20

The number of articles in international databases – 3

Number ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8292-6461>

Дем'янку Наталія Юріївна

Відділення Нової пошти №17 (м. Полтава, вул. Зіньківська, 14)

Контактний тел.: +38068-64-18-284

Рекомендовано до публікації доктором пед. наук, проф. Сулаєвою Н. В.

Дата надходження рукопису